

Informace a informační zdroje v podmínkách Univerzity Karlovy

Ing. Dana Šimková

Ústav výpočetní techniky Univerzity Karlovy

Úvod

Informační zdroje na UK jsou přístupné prostřednictvím Internetu, speciálně pomocí systémů GOPHER, WWW a pomocí souborného katalogu (SK). Centrálně jsou udržovány adresářové služby (typu WHO IS a User Directory Servis (UDS)) a SK. Další informační služby poskytují přímo fakulty UK prostřednictvím svých informačních systémů, opět pomocí systémů GOPHER a WWW. Žádná z fakult zatím nezpřístupnila pomocí Internetu katalogy svých knihoven a umožňuje přístup do svých knihovnických systémů pouze v rámci svých lokálních sítí. Tato přednáška je věnována organizaci knihovnických informací na UK.

Výběr systému pro UK

Na UK je používán knihovní systém TINLIB. Důvody, proč byl vybrán právě TINLIB, jsou tyto:

schopnost pracovat pod OS DOS i UNIX

klient-server architektura s protokoly TCP/IP i pro DOS

hypertextové vyhledávání

nezávislost na HW (otevřenost systému)

modulárnost systému

integrovanost všech modulů

uživatelská přívětivost

schopnost pracovat efektivně v různých velikých knihovnách

bilingválnost

velký počet instalací v různých zemích

těsně před "nejlepšími lety" (moderní, ale vyžralý systém)

moderní databázový stroj (entitně relační databáze)

Za nejdůležitější jsme při výběru považovali schopnost systému pracovat pod operačními systémy DOS i UNIX, schopnost pracovat v architektuře klient-server, a to i v OS DOS, a konečně pak možnost systému pracovat s hypertextovým typem vyhledávání. O důvodech, proč jsme kladli důraz hlavně na uvedené aspekty, se zmíníme trochu podrobněji.

Schopnost pracovat pod OS DOS i UNIX

Univerzita Karlova má 450 knihoven formálně rozdělených do zhruba 20 větších, nestejně velkých celků podle jednotlivých fakult a ústavů UK. Všechny knihovnické systémy pracující v sítích, které používají jako základ operační systém MS DOS, se vyznačují tím, že pracují nejvýše pro 20 přístupů. V případech, kdy je vyžadováno více současných přístupů, je nezbytný výkonnější a zvláště komunikace podporující operační systém. Od určitého počtu pracovních stanic totiž výkonnost knihovnického systému závisí nejen na výkonnosti serveru a databázového stroje, ale i na správné architektuře a typu sítě, tj. na komunikačních možnostech. Protože UNIX je operační systém navržený se speciálním důrazem na potřeby komunikace, bylo od počátku jasné, že některé z fakult UK budou pracovat v UNIXovém prostředí již velice brzy. Očekávali jsme samozřejmě, že postupem času všechny fakultní knihovny přejdou na UNIX. V současné době se ukazuje, že tento předpoklad byl správný, od DOSovského systému na UNIXovský přešly již tři fakultní knihovny.

Klient-server architektura s protokoly TCP/IP i pro DOS

Tato architektura výrazně snižuje zatížení sítě, a to 20 - 100 x proti jednodušší file-server architektuře. Protokoly TCP/IP jsou nutné pro snadné začlenění do Internetu.

V architektuře klient-server s protokoly TCP/IP je možné, aby knihovnický systém byl **přístupný z vnějšího prostředí**, ze sítě Internet, aniž by bylo nutné použít OS UNIX. V určitém smyslu kdokoliv může prostřednictvím Internetu do systému vstupovat a vyhledávat v katalogu. Stačí mít k dispozici počítač připojený

k síti Internet a na počítači nainstalovaný příslušný program, klient. Ten mu umožní přístup do modulu OPAC (Open Public Access Catalogue), tj. přístup do katalogu knihovny pro veřejnost, a v OPACu pak prohlížet katalog knihovny a vyhledávat v něm. Možnost přístupu z vnějšku, tj. viditelnost systému, patří mezi největší výhody této architektury. I knihovna, která má poměrně nenákladné vybavení - operační systém MS DOS - může být z vnějšku přístupná.

Síťové propojení fakult UK a knihoven UK

Úroveň síťového propojení a typu sítí na fakultách UK určuje přístupnost knihovnických katalogů "z vnějšku". Současná úroveň sesíťování knihoven UK je tato:

- 1. knihovna má síť připojenu k fakultnímu uzlu (a tedy k Internetu) -
PF, MFF, FF, 1.LF, PeF**
- 2. knihovna má lokální síť, ale nemá knihovnický systém přístupný z Internetu -
ETF, 3.LF, 2.LF, FTVS, FSV, LF HK, FaF HK, LF Plzeň,**
- 3. knihovna nemá síť žádnou -
HTF, KTF, PřF**

Typy instalací knihovnických systémů na fakultních knihovnách a začlenění fakultních sítí do sítí UK, resp. do Pražské akademické sítě (PAS) jsou uvedeny v následující tabulce a na obrázku č.1.

Typy instalací knihovnického systému ve fakultních knihovnách UK

- UNIX (client-server, terminály) PF, PeF, FF, MFF, 1.LF, ÚVT**
- Novell (file-server) 3.LF**
- Lantastic (peer to peer) ÚISK FF**
- Arcnet FTVS**
- Klient-server DOS (Ethernet, TCP/IP) MFF, ETF, FSV, LF Plzeň, LF HK, 2.LF**
- Aplikace jednoúživatelská DOSovská HTF, FaF HK, Archiv, KTF, ÚK v Lešetících**

Zpočátku byly jednoúživatelské instalace i v LF Plzeň, FSV, PeF, 3.LF, 2.LF, 1.LF. Skutečnost, že se během 2 let v podstatě na 50% všech fakult rozhodli pro vyšší verzi systému TINLIB, ukazuje, jak rychle se na UK mění v knihovnách prostředí a jak rychle si knihovníci zvykají na nový styl práce.

Postavení knihovnického systému UK na českých vysokých školách

Stejný systém jako UK používají i další vysoké školy v České republice. To samozřejmě usnadňuje výměnu dat a umožňuje užší spolupráci vysokoškolských knihoven. Jedná se o tyto vysoké školy: Univerzita Palackého v Olomouci, Masarykova univerzita v Brně, Jihočeská univerzita v Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Slezská univerzita v Opavě, Technická univerzita v Ostravě - Vysoká škola báňská, Vysoká škola ekonomická v Praze, VŠUP v Praze a jedna z fakult Západočeské univerzity v Plzni. Rozšíření TINLIBu v České republice ukazuje mapka na obrázku č.2.

Souborný katalog Univerzity Karlovy (SK UK)

V současné době řeší oddělení knihovnických aplikací ÚVT UK dva projekty:

1. Projekt "**Vytvoření souborného katalogu UK**".
2. Projekt "**Naplňování souborného katalogu UK**" - v rámci interního grantu UK.

Projekt "Vytvoření souborného katalogu UK" se zabývá především:

- stanovením provozních pravidel
- řešením technických problémů a postupů při vytváření SK, např. způsobem přebírání záznamů od fakultních knihoven a způsobem naplňování SK (resp. importu do SK), tvorbou nastavbových programů atp.
- testováním sdílené katalogizace a procesu přebírání záznamů

vypracováním jednotných katalogizačních pravidel, tj. implementace AACR2, a způsobem, jejich používání při automatizované katalogizaci v knihovnickém systému UK

stanovením nejvhodnější struktury a velikosti "minimálních" záznamů z hlediska potřeb souborných katalogů a z hlediska směnitelnosti záznamů s jinými knihovnami

řešením věcného popisu, např. ověřováním vhodnosti Polytematického strukturovaného hesláře, vyvinutého v STK, pro potřeby věcného popisu v SK UK.

Cílem projektu "Naplnění souborného katalogu UK" je připravit podmínky pro co nejrychlejší naplnění SK UK.

V rámci zmíněných projektů budou v ÚVT UK udržovány dvě databáze.

1. **Souborný katalog**, je určen čtenářům. Záznamy v něm uložené odpovídají skutečnému fondu knihoven UK.

2. **Souborná databáze**, je určena knihovníkům a má usnadňovat katalogizaci a sloužit i k hospodárnější akvizici. Kromě záznamů získaných od fakultních knihoven bude obsahovat i záznamy, které nám poskytly či poskytnou jiné vysokoškolské knihovny, případně i neakademické knihovny, dále záznamy z jiných zdrojů, např. Českou národní bibliografii. Uvažujeme též o přebírání záznamů z OCLC a o využití služeb firmy Comdat pro urychlení procesu retrokatalogizace skanováním katalogizačních lístků.

V současné době je souborná databáze přístupná pomocí Internetu v architektuře klient-server jen knihovníkům UK. Terminálový přístup určený pro širokou veřejnost bude umožněn v průběhu roku 1995.